

Városaink kérdőjelei

Közismert, hogy nálunk országos viszonylatban — Európa nagyobb részével ellentétben — kedvezők a népesedési mutatók. 1977 és 1981 között az ország népe több mint 700 000 fővel gyarapodott, és a múlt év elején elérte a 22,3 milliós lélekszámot. Bár a gyarapodási irányzat enyhén lanyguló, az abszolút számban kifejezett szaporulat 1980—1981-ben is megközelítette a 170 000 főt (7,6 ezrelék). Különösen gyorsan fejlődött a városi lakosság. A legutóbbi népszámlálás napján (1977. január 5.) még csak 10 239 000 lélek élt városon és a városukat övező peremközségekben — ebből magukban a városokban 9 396 000 fő — 4 évvel később már kb. 11 150 000-re — az ország lakosságának kerekén 50 százaléka — emelkedett az urbanus lakosság száma (eközben a peremközségek mintegy 850 000 főnyi lakossága alig változott).

Különösen gyors ütemben nőtt Brassó (48 000 fő), Galac, Bákó, Konstanca és Kolozsvár (21—25 000 fő), Temesvár és Brăila (18—19 000 fő), Nagyvárad, Pitești, Botoșani, Buzău (15—15 000 fő) népessége. Valamivel lassúbb volt a növekedési ütem Ploiești-ben, Suceaván, Rîmnicul Vilceán, Szebenben, Déván (10—13 000 fő), és ennél is visszafogottabb Nagybányán, Aradon, Resicán (7 000—8 000 fő). A főváros lakosságának 4 esztendőös növekedése mindössze 54 000 fő (más, ugyancsak hivatalos számítás szerint 87 000).

Rendkívül erősen kiugrott növekedés szempontjából az 1977-ben még csak 41 000-es lélekszámú Sepsiszentgyörgy (3 és fél évi növekedés: 14 000 lélek=35%), ami abszolút számban kifejezve hozzávetőleg azonos a 124 000 lélek lakta Pitești, a közel 100 000-es Buzău vagy a 170 000-es lélekszámú Nagyvárad növekedésével. Ugyancsak feltűnően nagy a népszámláláskor 30 900 lélek lakta Csíkszereda növekedése (8600 lélek = 27,8%), ez szintén megfelel a nála kétszer nagyobb Tulcea, Focșani, Tîrgu Jiu vagy a közel háromszor nagyobb Resica abszolút számban kifejezett növekedésének. Székelyudvarhely 7000 főnyi növekedése is egyenlő a másfélszer akkora Vasluiiban, a két és félszer nagyobb Drobeta-Turnu Severinben vagy a hatszorta nagyobb Aradon feljegyzett gyarapodással.

Az általában kedvező országos népesedési eredmények természetesen nem fedeltethetik a demográfiai mutatókban jelentkező szembeötlő aránytalanságokat. Vaslui megyében 1980-ban 24,7, Iași megyében 23,7 élveszületés esett ezer lélekre, Teleorman és Krassó-Szörény megyében 15,1—15,2, a fővárosban és Temes megyében 14,4, Arad megyében 12,8. Ennek megfelelően Iași-ban az elmúlt esztendőben 15,5, Vasluiiban 15 ezrelékes volt a természetes szaporulat, a fővárosban azonban csak 4,2, Teleormanban 3,1, Krassó-Szörény megyében 2,2, Temes megyében 1,4 ezrelék, Arad megyében 1980—1981-ben 2,1 ezrelékkal fogyott a lakosság (*Anuarul Statistic al R. S. României*, 1981).

Nem kétséges, hogy egy városnak vagy akár egy termelői szempontból fontosabb községnek a *puszta létét* végső soron nem veszélyezteti a helybeliek, az „öslakók” alacsony termékenysége, „egykezése” s az ebből szükségszerűen következő fokozatos elöregedés és a perspektivikus kihalás veszélye. Hányszor fordult elő a közelebbi múltban éppúgy, mint a távoliban, hogy a lakosok kipusztultak, de a helyeségek megmaradtak. A közvetlen, azonnali teendőket nézve a kieső munkaerő pótlására utóvégre nem is olyan nehéz dolog az ország más részéről fiatalokat irányítani a veszélyeztetett helyre. Áll ez akkor is, ha nincs kiöregedésről szó, hanem csupán arról, hogy a helybeli szaporulat nem elég ahhoz, hogy fedezze a fokozott iparfejlesztés követelményeként olykor rohamosan növvő munkaerősükségletet. Ilyen helyzet elég sokfelé tapasztalható, de különösen szembeötlő az úgynevezett „zárt” városokban, vagyis ahol a letelepedés engedélyhez kötött, jöllehet 1977 januárjában, a népszámlálás alkalmával rendezték a korábban letelepedettek illetőségét. Kolozsvárott például 1981-ben 32 000, Iași-ban 34 500, Brassóban 36 000, Temesvárott 44 000, a fővárosban 108 000 olyan személyt tartottak nyilván, akinek nem volt helyi illetősége. De még a nyílt jellegű Csíkszeredán és Székelyudvarhelyen is 4000—4000, Sepsiszentgyörgyön pedig 4500 volt a helyi illetőséggel nem rendelkezők száma.

Ha az ideiglenes lakhelyűek (a „flotánsok”) fenti számaihoz a nap nap után bejáró ingázók sokszázazres tömegét is hozzáadjuk, önkéntelenül felvetődik egy,

a hatalom és konszenzus, a centralizmus és demokrácia tárgykörébe tartozó dialektikus kérdés: helyes-e vajon az ipari, mezőgazdasági, kulturális fejlesztést pusztán természeti-gazdasági (esetleg politikai) és nem a népesedési paraméterekkel is szoros összefüggésben megtervezni? Igaz, az utóbbiak túlzott figyelembevétele némely esetben fékezően hatna a fejlesztés ütemére, ugyanakkor nem hagyhatók parlagon fontos természeti kincsek, s nem hanyagolhatók el a másféle gazdasági adottságok sem. A helyi-területi érdekek megmerevedésének elkerülése végett (ami olykor előfordul) szükség lehet bizonyos esetekben a központi tervező szervek kiegyenlítő gazdasági-tervezési vagy másfajta közbelépésére, a közigazgatási és gazdasági cselekvéseknek sok esetben túl kell terjedniük az egyes településhálózatok szűkebben értelmezett, partikuláris érdekein.

Csakhogyminden efféle „túlterjedés” magában foglalja annak kockázatát, hogy bizonyos távolságból szemlélődve, az egymással ellentétes, „helyi” érdekek látszólag kiegyenlítődnek, a többletek és hiányok összerosódnak, s felolvadnak a statisztikai átlagok olvasztótégelyében, s „odafent” olyan benyomás támad, mintha az alsóbb szinteken, a területi öngazgatások vagy az etnikai értékrendszerek hordozóinak szintjén a legtokéletesebb összhang uralkodnék. De vajon valóban így van-e? Valóban fennállhat-e a kívánatos — alkotásra ösztönző, maximális — összhang a központi tervezés és az adott településhálózat, öngazgatás, etnikum sajátos érdekei és értékei között ez utóbbiak közvéleményének nagyfokú konszenzusa nélkül?

Mert hiszen rég ismert igazság, hogy minden tájegységnek, településhálózatnak vagy területi öngazgatásnak, minden hagyományos, történelmileg kialakult társadalmi, gazdasági közösségnek, etnikumnak, szinte minden kisebb-nagyobb városnak, falunak megvan a maga sajátos kultúrája, gondolkodásmódja, azonosságtudata, s megvannak a saját kapcsolatrendszerei, hagyományai; ez utóbbiak között tartjuk számon a történelmi fejlődés során meggyökeresedett szokásokat, a viselkedést, a nyelvjárási sajátosságokat, rítusokat, olykor mítoszokat is, melyek révén az egyes közösségek megkülönböztetik magukat valamennyi tőbitől, s ide tartoznak természetesen az utóbbi időben, a szocializmus építésének évtizedeiben kialakult újszerű gazdasági, közigazgatási, kulturális és emberközi kapcsolatok is. Mindezek együttvéve alkotják és tartják ébren az egyes közösségekben azt, amit a *sajátosság méltóságának* neveznek, és amit Gáll Ernővel — az általános rendszerelmélet optikájából vizsgálódva — az érték és érdek dialektikus egységének lehetőségében határozhatunk meg.

Úgy vélem, a konszenzus kérdése nyitott és további elmélyült szociológiai, társadalomlélektani, területfejlesztési, gazdasági-tervezési, valamint etnoszociográfiai kutatásokat igényel; ezeknek legfőbb feladata az volna, hogy a nehézségek elhárítása végett bonckés alá vegyék a máris elért összhangnak a legnagyobb elérhető összhanghoz viszonyított súlyát; s az efféle kutatások talán azt is lehetővé tehetnék, hogy csak az egyes területek viszonylagos fejletlensége mélyebb — történeti-gazdasági — okainak feltárása után és sajátosságainak messzemenő figyelembevételével szülessenek döntések a fejlesztés legkedvezőbbnek látszó alternatív irányzatairól. Alternatívan természetesen egymással egyeztethető, egymásba integrálódó demokratikus változatokat kell értenünk.

A bárhova is érkező lakhelyváltoztató népesség természetesen magával hozza hagyományait, nyelvét vagy nyelvjárást, szokásait, gondolkodásmódját, rítusait, és ez talán még mindig sokkal előnyösebb, mint ha netalán mindezek hátrahagyásával érkeznek, ami bizony olykor szintén előfordul. Addig, amíg az országon belüli migráció az ösztönösség határai között mozog, amíg a helybelleknek — elvben — megvan rá a lehetőségük, hogy a maguk hagyományos nyelvi-népi kultúrájába beolvasszák az érkezőket, vagy legalábbis felkészítsék őket ennek befogadására, amíg tehát a folyamat nem mesterséges, hanem a maga természetes, csendes módján folyik, ritkán támad baj. Am ha netán megindul a helybeliek demográfiai elöregedése, és ezzel esetleg párhuzamosan kerül sor a fokozottabb iparfejlesztésre, ami egyúttal a területi vonzóerő növekedésével jár, vagy ha az iparfejlesztés helyi üteme meghaladja az optimálisnak nevezhető szintet — a sokfelől érkező jövevények színes mozaikra emlékeztető tömege éppen azt sodorhatja veszélybe, ami a helyi kultúrából, a hagyományos értékrendből a legfontosabb. Mert hiszen mi más az egész ország kultúrája, mint többé-kevésbé teljes integrációja a különféle helyi kultúráknak, területi értékrendszereknek, amelyeknek kifelé megnyilvánuló politikai-gazdasági egysége és társadalmi-kulturális teljessége befelé éppen a többszólamúságban, a változatosságban, némelykor a többnyelvűségben és minden esetben az alkotó gondolkodás pluralitásában van.

Országos, nem pedig helyi, összességi, nem pedig nemzetiségi érdek tehát, hogy egyetlen tájegység kultúrája, egyetlen településhálózat népe, egyetlen érték-

rendszer hordozóinak közössége se sorvadjon el, egyetlen sajátos többségi vagy nemzetiségi közösség léte se sodródjék veszélybe. Az efféle veszély miatt érzett aggodalmat nem enyhíthetik sem az országosan kimutatható biztató beruházási vagy termékbővítési eredmények, sem a kedvező népgyarapodási szám adatok. Úgy érzem, ide kívánkozik annak szabatos meghatározása, hogy mit is értünk nemzeti és nemzetiségi érdeken és értéken. *Érdek, érték, közösség* című esszéjében Gáll Ernő az alábbi meghatározást adja:

„Nemzeti érdekként kell [...] elismernünk a függetlenség, a szuverenitás, a területi egység megőrzését, az anyanyelv és a nemzeti kultúra védelmét, ápolását.“ Az érdekek és értékek összefüggése a nemzetiség esetében is megőrzi érvényét: „A nemzettel szinkrónban alakuló nemzetiség érdekei és értékei természetesen e közösség sajátos létfeltételeit, fejlődéstendenciáit fejezik ki a nemzetivel való szüntelen kölcsönhatásban.“ (*Tegnap és mai önismeret*, Buk., 1975. 26—27).

Vajon a belső migráció és a gazdasági fejlődés érdekeit és értékeit szem előtt tartva egyetért-e ezzel mindenki? A legjobb szakemberek feltétlenül. Az egyik nagy példányszámú fővárosi hetilap népesedési különszáma N. Grigore Mărășanu tollából nemrég beszélgetést közölt Mircea Bulgaru professzorral, a Nemzetközi Népesedési Tanulmányi Bizottság külföldön is ismert s elismert tagjával. Bulgaru professzor úgy ítéli, hogy rövidesen befejezéshez közeledik a terjeszkedő fejlesztésnek az a szakasza, amikor a belső lakhelyváltoztatások vándorvonalai még Moldvától Hunyad megyéig terjedtek. Ma egyfelől a megyéken belüli migráció vagy azokba a szomszédos megyékbe irányuló migráció került előtérbe, ahol új iparágakat fejlesztenek ki, s ugyanakkor visszavándorlási folyamat is megindult a régebbi vonzásközpontokból a szülőhely felé, hiszen ott is van már mostanság elhelyezkedési lehetőség. Bulgaru professzor lehetségesnek véli, hogy falvaink további iparosítása idővel a szülőfalu vonzerejét is oly mértékben növeli majd, hogy az egyirányú — faluból városba tartó — vándormozgalmat kétirányúvá alakul.

AL. CĂPRARIU

TÖRTÉNELEM

Valamikor
maga a Nagy Satrapa is
gyerek volt.
Nem kizárta a pillangókat,
nem szakította le a virágokat,
már szenge korában bonyolult lény volt,
kedvenc játéka az volt, hogy
a fecskékkel költesse ki
a verebek tojásait,
a verebekkel pedig
a fecskék tojásait.
Néhány költözés után
a fecskék nem tértek vissza
fészükre,
a verebek meg
más kertek
víg cseresznyefáira telepedtek.
Amikor a Nagy Satrapa
még kicsi volt,
a nagy satrapaság mint olyan
nem létezett.
Óreá várt, hogy nagyra nőjön.
S ő nagyra nőtt.
Egy napon

a Nagy Satrapa észrevette,
hogy a Legfelső Tanácsban
az ügyködő udvaroncoknak
nem azonos a magasságuk:
egyesek fennebb hordták a fejüket,
mint mások.
A Nagy Satrapa szerette a rendet,
az egyensúlyt, a harmóniát.
Szerette és megvalósította.
Vagyis azokat,
akik egy fejjel kiemelkedtek,
a többiek színvonalára hozta,
és ilyenformán minden
harmonikussá vált.
De a helyükön maradt fejekkel
már nem tudott mit kezdeni —
ebből azt a tanulságot lehet levonni,
hogy nem föltétlenül az azonos magasság
teszi a harmóniát,
és hogy valóban jó,
ha a történelem megismétli
alaptörvényét,
hogy nem ismétli meg önmagát.

JANCSIK PÁL fordítása